

ЛОКАТИВНИЙ ЗАЛЕЖНИЙ КОМПОНЕНТ У РЕЧЕННЄВІЙ КОНСТРУКЦІЇ «S_{pr} + P_{v(pr)} + L»

Масицька Тетяна Євгенівна

Волинський національний університет імені Лесі Українки
masytska@gmail.com

На сучасному етапі розвитку синтаксису посилену увагу спрямовано на структурну організацію компонентів речення й наявні між ними синтаксичні зв'язки та семантико-синтаксичні відношення. Аналіз глибинної будови реченнєвих конструкцій неможливий без їхнього системного вивчення.

У сучасній українській літературній мові локативність зреалізують синтаксичні, словотворчі та лексичні засоби. Прийменниково-відмінкові форми іменника позначають місце у внутрішніх межах предмета, на його поверхні, дистантне розташування, шлях руху, вихідний і кінцевий пункти руху [2, с. 337]. Проблематика граматичного локатива висвітлена в наукових студіях І. Вихованця, К. Городенської, А. Загнітка, М. Степаненка, М. Мірченка, Н. Костусяк, О. Межова, І. Мельник та інших дослідників. Його дослідження й на сьогодні є актуальним, оскільки з'ясовує особливості побудови різнотипних реченнєвих моделей.

Термін «локативність» походить від латинського слова *locatives*, яке означає граматичний відмінок, що вказує на місце. О. В. Виноградова зарахувала локативність до функційно-семантичних категорій та наголосила на її важливості та складності [1, с.5]. В. В. Котович проаналізувала локативність як категорію простору, визначила найчастотніші просторові показники, конкретизовані місцем, в українській ойконімії [4]. О. М. Трушко висвітлила практичні методи і поради розуміння локатива під час вивчення української граматики іноземними здобувачами освіти на початковому рівні [6]. У новітніх дослідженнях локатив характеризують як залежний від предиката компонент семантико-синтаксичної структури речення, що передає різновиди просторового значення [5].

Конструкцію «S_{pr} + P_{v(pr)} + L»¹ складають предикати статичної семантики на зразок *бути, жити, знаходитися, з'явиться, лежати, мешкати, опинитися, розташуватися, сидіти, стояти, юртитися, юртуватися, таборитися* та под. й залежні суб'єкт і локатив. А. П. Загнітко зазначив, що предикати цього типу позначають місцезнаходження або статальну локалізацію [3, с. 611]. Мета дослідження – проаналізувати реалізацію залежного локативного компонента прийменниково-відмінковими формами в прозових творах Йосипа Струцюка.

У досліджуваних текстах локативні компоненти належать до таких семантичних груп:

1) просторова близькість, напр.: *Ті <...> zostалися біля розбитого корита...* (2, с. 29); *Віктор сам його [інструктора] не раз бачив біля кнайпи...* (2, с. 129); *Зараз вона [Дануся] поставила валізку з коліщатками коло хвіртки...* (2, с. 137); 2) розміщення суб'єкта над просторовою поверхнею, напр.: *...[кінь] стане наді мною* (2, с. 81); *[Віктор] появилвся над ямою* (2, с. 136); 3) розташування суб'єкта під певним предметом, напр.: *...мати <...> присіла під рай-деревом* (1, с. 8); *Не жити ж їм вічно під стелею...* (2, с. 130); 4) розташування суб'єкта за просторовим орієнтиром, напр.: *Чоловік стояв за спинами...* (2, с. 267); 5) розташування суб'єкта в межах просторового орієнтира, напр.: *Катька <...> стала на порозі...* (1, с. 11); *...на сінокосі стояла копичка сіна* (1, с. 5); *Дівчата сидять на колодах...* (1, с. 18); *...таких дошкульних загонів на Волині вже було чимало* (2, с. 27); 6) розміщення суб'єкта в

¹ S_{pr} – суб'єкт процесу, P_{v(pr)} – дієслівний предикат процесу, L – локатив.

просторі, напр.: *Ми з тобою були в Германії...* (1, с. 25); *Я <...> жив у Середній Азії* (2, с. 267); 7) розташування суб'єкта на поверхні, напр.: *... єфрейтор <...> сидів на Назаровій кобильчині* (2, с. 59).

Для ідіостилію письменника характерне вживання семантично неелементарних реченневих конструкцій: *...[Катька] прокинулася на тапчані* (1, с. 31) = *Катька прокинулася* + *Катька була на тапчані*; *На галяві Романові аж дух сперло* (2, с. 266) = *Романові аж дух сперло* + *Роман був на галяві*; *Вітер протяжно завивав <...> навколо концтабору* (2, с. 62) = *Вітер був протяжним* + *Вітер завивав* + *Вітер був навколо концтабору*; *...чоловік поправляв довкіл <...> схованки насип* (2, с. 62) = *Чоловік поправляв насип* + *Насип був довкіл схованки* та вживання двоскладних неповних конструкцій з імпліцитно вираженим предикатом, напр.: *У посадках – лишень акація* (1, с. 82); *А біля груші – сосна...* (1, с. 5); *А в лісі, як уже в лісі: суніці, полуниці, чорниці, ожина, малина шипшина, журавлина, а на сей раз – гриби* (1, с. 63); *В кутку невеличкої кімнати – два стільці* (2, с. 72). У реченнях на зразок: *Жінки <...> лежали під возом на <...> землі* (1, с. 82) функціують два залежних від предиката «лежати» локативних компоненти, що семантично ускладнюють конструкцію: *Жінки лежали під возом* + *Жінки лежали на землі*. Суб'єктний компонент у конструкції «S_{pr} + P_{v(pr)} + L» переважно позначає осіб: *Дануся* (2, с. 137); *Віктор* (2, с. 129); *мати* (1, с. 8); *чоловік* (2, с. 267); (1, с. 11); *дівчата* (1, с. 18); *єфрейтор* (2, с. 59) також репрезентує предметне значення: *копичка* (1, с. 5); *загони* (2, с. 27); *вітер* (2, с. 62), номінації флори і фауни: *сосна...* (1, с. 5); *журавлина* (1, с. 63); *ховрашки* (2, с. 73); *гадюки* (2, с. 73).

У прозових творах Йосипа Струцюка найчастотніше вжиті словоформи: *біля* + род. відм., *коло* + род. відм., *над* (*наді*) + ор. відм., *навколо* + род. відм., *під* + ор. відм., *за* + ор. відм., *на* + місц. м., *в* (*у*) + місц. відм. Лексичний діапазон предикатів у конструкції «S_{pr} + P_{v(pr)} + L» досить обмежений і спрямований на певну тривалість у часовому відрізку. Перспективним напрямком дослідження вважаємо детальний розгляд реченневих конструкцій із предикатами на позначення динаміки, що зумовлюють диференціацію залежних локативних складників речення.

Список літератури

1. Виноградова О. В. Функціонально-семантична категорія локативності в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2001. 19 с.
2. Вихованець І. Р. Локативність. *Українська мова : Енциклопедія*. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. С. 337.
3. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис : монографія. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. 992 с.
4. Котович В. В. Локативність як лінгвокультурологічна ознака ойконімів. *Вісник Запорізького національного університету*. 2018. № 1. С. 86–94.
5. Масицька Т. Є., Мельник І. А. Граматичні особливості ідіостилію Лесі Українки: функції локатива у драмі-фесрії «Лісова пісня». *Лінгвостилістичні студії*. 2020. Вип. 12. С. 129–137.
6. Трушко О. М. Категорія локативності та особливості її вивчення в іншомовній аудиторії на початковому рівні. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика». 2023. Т. 2, вип. 32. С. 24–29.

Джерела дослідження

1. Струцюк Й. Г. Цвіт дикої шандри : повісті, оповідання. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2008. 164 с.
2. Струцюк Й. Г. Сповідь із зеленим натяком : повісті, оповідання, новели. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2012. 468 с.